

BESZÉDES VALÉRIA

BORBÉLY MIHÁLY MESÉINEK TOVÁBBÉLÉSE

A vajdasági magyar folklórkutatásban dr. Bori Imre írt először Kálmány híres mesemondójáról, Borbély Mihályról.¹ Megpróbálja nyomon követni, igaz, vázlatosan, Borbély további élettörténetét, azután, hogy Kálmány felfedezte mesemondó tehetségét. Itt közli Borbély Vera levelét: „Az apám egy szegény ember volt, 10 családos apa volt, de igen jó szöthetősége volt és sokat mesélt a családnak meg másoknak is. Egy alkalommal itt járt a faluban egy költő [Kálmány Lajos], és odautasították az apámhoz, és kérte az apámat, hogy meséljen. Apám előbb mentegetőzött, mert dolgozott, és ő azt mondta, hogy ő meg fogja fizetni a napszámot, csak meséljen. És a költő, ahogy az apám mesélt, a költő úgy írta, egy egész könyvet, ebben a könyvben benne volt, mikor született és hol. Meghalt 53-ban, 3. hó 25-én Verbicán...”

A cikkben vázolja a kutatás további feladatait: Kálmány vajdasági vonatkozású munkásságának részletes kutatását, Borbély életrajzáinak megírását, meséinek továbbélését.

Amikor két évvel ezelőtt a *Hagyományaink*² című sorozat szerkesztő bizottsága tervbe vette Borbély meséinek újbóli kiadását, dr. Katona Imre tanácsára felkerestem Borbély Jugoszláviában élő gyerekeit és unokáit, hogy adatokat gyűjtsék apjuk és Kálmány kapcsolatáról, életének további folyásáról. Kíváncsiak voltunk, hogy az öt gyerek közül ki őrizte meg apja mesélőkedvét.

Az öt gyerek közül négyel találkoztam és Borbély három unokájával. A családban nagy hagyománya van annak, hogy az apa napszámban mesélt a költőnek. Verbicán meg az a hír járja, hogy az öreg költő, a felesége pedig tűzoltó volt (egyszer kigyulladt a dunnájuk, és az öreg-asszony oltotta el). Ambrus Ferenc (1940), Borbély unokája mesélte ezt nem kis büszkeséggel, akinek Mesés a csúfneve. Nagypapja meséit könyvből ismeri, gyerekeinek szokta elmondani. Különösen kedveli az erotikus trüfákat és a városi vicceket. Jelenleg Szabadkán él.

A mesélés hagyománya már nem eleven a családban. A négy gyerek közül csak az 58 éves Borbély Vera és az 56 éves Borbély Lajos tud máig mesélni. A tehetségesebb mesemondó, Borbély Vera írástudatlan. Korán, hétéves korában elkerült otthonról. Előbb Kikindán, később, 14 éves korától Belgrádban, ahogy ő mondja, Belegrádban szolgált tíz éven át (cselédlány volt). Családjával tizennégy éves korától praktikusán teljesen megszakadt kapcsolata, csak a pénzt küldte haza. Meséit kizárólag az apjától és édesanyjától tanulta. Jellemző ná, hogy apja és Kálmány kapcsolatát is meszerőien adja elő:

„Egy pap begyűtt a faluba, de ez zarándokpap vót, mer ű valamikő kapott egy kis gutaütést és megnyomorodott; és akkor járt gyűjteni meséket. Begyűtt a faluba, Verbicára, Egyházaskérhő.

Hát hova menjen? Ement a tanító Tónihő. A tanító ajánlotta apám. Ott laktunk mindjárt a faluná egy tanyán, a vasútná. Kivezette oda, az én apámhő. Akkő még én nem is vótam meg. Csak mián az én apám mesélte, hogy ű annyi sok szép mesét mondott egy zarándokpapnak:

— Azér tanítalak mög, gyerők, tiktköket is, ha én möghalok, tudjatok tik is meséni.

Kivezette a tanító Tóni apámhő, kérte a pap, hogy meséjjön, de apám azt mondta:

— Nem érek rá meségetni, mikor én egy szegény embőr vagyok, nekem vannak családok és anyám, apám van, de én kenyeret keresek.

— De napszámba meséljön!

— Napszámba? Úgy mán löhet. Beszélgethetünk, ha napszámról van(szó).

Megegyeztek csak egy forinté. Ezér mesélt egész nap. Nemcsak a pap vót ott hallgatni a mesét, még más húsz embőr is. Nem vót szabad beszélni. Mentek ki és hallgattak. Olyan lassan köllött a papnak meségetni, hogy ű ezt mind le tudta írni.

Egy-két este hó vót, bejárt a tanítóhő, ott aludt és ott övött.

— Jobb szeretnék én magukná aludni meg önni.

— Ó, plébános úr, csak így tisztelem magát, énnám maga nem bír aludni. Látja ezt a sok gyereket? Látja ezt a két öreget? Minálunk nagyon nagy szegénység van!

— Nem bánom én, ha szegények is, csak a szögények közzött szeretek meghúzódni.

— De minálunk sokat van rántott leves, krumplileves, bableves, csak egy héten egyszer van hús.

— Nem bánom én, ha mindennap rántott leves is van! Egy forintot adok a kosztér meg az alvásér. Jó van nekem a padkán is.

Ott is aludt. Nem válogatott, nem vót szabad erős kosztot ennie.

— Énnkem csak egyszer kell, hogy szedjen, de akkor is a Mária néni szedjen nekem!

Az én apám meségetett napru napra, vót mikor, bizony ha vót, egy kis pálinka, mert a pap is szerette, vót mikor nótát is kezdett. Nem akart nótát, csak mesét. Így telt el ez a pár hét.

A meséket Nagybecskáson tanúta, mikor juhászgyerők vót. A juhászszamadóná tanúta, mög tanúta mindönfelé, meg az ű anyja jó tudott olvasni, az is tudott sok könyveket, és gyerekkorába a fejébe véste.

Aztán a pap, mikor befejezte, emönt és kűdött három könyvet. Egervárába csináták a könyvet: puha táblájú kis vastag könyv vót...”

Borbély Lajos repertoárja szegényebb, mindössze öt mesét mondott el, azokat, amelyek benne vannak a *Hagyományok* második kötetében. Történeteit több epizódból építi fel, mint Vena. Ez abból is adódik, hogy gyakran olvasgatta „apja mesekönyvét”, frissebben merített a forrásokból.

A következőkben nem foglalkozom a két mesemondó minden meséjével, hanem csak a Kálmány által *A férfi vasorrú bábának* nevezettel. „Névet mi attuk, feltűnőbbé akartuk tenni, hogy a nép férfi vasorrú bábákról is beszél.” Berze Nagy János mesekatalógusában a 340^x-es szám alatt a *Vasfejű farkas* változatai között szerepel. Kovács Ágnes a MNK-ban az AaTh 313+361^x típusú mesének tekinti. De rokonságban van a 301-es, 563-as és a 330-as mesével is.

A két mesemondónál csak ez az egy mese közös, ezért tartom érdekesnek éppen ennek a mesének részletes elemzését. Itt ugyanis jól láthatjuk az egyéniségnek és a közösségnek a szerepét a mesealkotásban.

AZ AaTh 313+AaTh 361-ES MESE SZERKEZETI VIZSGÁLATA

Borbély Mihály (a továbbiakban B. M.) meséje a következő epizódokra bomlik:

A szabadságos katona megszomjazik az úton, mikor hazaindul. A

Vizet csak úgy ihat, ha odaajándékozza a vasorrú bábanak azt, ami a házban van, de nem tudja, mi az. B

A férfi megígéri, és megtudja, hogy húsz év múlva mennek el azért a valamiért. C

Otthon kiderül, hogy fia született, emiatt nagyon szomorú, mert hát a fiát ígérte el. D

A legény megházasodik, s ekkor elkezdi kergetni a vasorrú bába. E/1

Megismerkedik a Hold anyjával, attól különféle segítőeszközt kap. F/1

Másnap ismét menekül a vasorrú bába elől, kipróbálja a Hold anyjának ajándékát. E/2-1

Bemenekül a Nap anyjához, aki megajándékozza egy piros zsebken-dővel és egy pálcával. F/2

Újabb menekülés, a Nap anyjának ajándékaival ismét elmenekül. E/3-1

Bemenekül a Szél anyjához, aki ismét megajándékozza és elárulja a pálca titkát. F/3-T

A legény ismét menekül. E/4

Este az öreg asszonytól kapott ajándékok megvédik. G

Másnap a vasorrú bába anyjánál keres menedéket. H

A vasorrú bába és fia különböző cselekkel megpróbálják a fiatal embert „eföldelni”, a kutyák megmentik. I/1

Amíg a fiatal ember vadászik, a vasorrú bába a küszöb alá fekszik, hogy megölje. I/2

Olyan hideget engednek, hogy a madár is lefagy szálltában, azt remé-lik, a tűz melegénél végeznek a hőssel. I/3

Az öregasszony rábeszélésére egyedül megy vadászni, a vasorrú bába végezni akar vele. I/4

A három kutya: Világneheze, Világnagyhallója, Világlegfutósabbja, megmenti, széttepi a vasorrú bábat és fiát. K

Főlkutatja a vasorrú bába házát és kiszabadítja a lelkeket, a várat piros almává változtatja. L

Hazaindul. M

Otthon a felesége csak a gyűrűjéről ismeri fel. N

A kutyákat elpusztítja kérésükre. O

A piros almát visszaváltoztatja várrá. P

Borbély Lajos (a továbbiakban B. L.) meséjének epizódokra bontása:

Egy fiatal ember hazafelé menet a katonaságból megszomjazik. A

Vizet csak úgy ihat, ha odaajándékozza a vasorrú bábanak azt, ami a házba van, de nem tudja, hogy mi. B

A férfi megígéri, megtudja, hogy azért a valamiért húsz év múlva mennek el. C

A férfi egy öreg koldustól tanácsot és egy zsebkendőt kap. Q

A fiú megnősül. D

Menekülés a vasorrú bába elől, felhasználja a koldus ajándékát. E/q

Bemenekül a holdnak az anyjához, akitől egy pogácsát kap. F/1

Bemenekül a nap anyjához, akitől ismét egy pogácsát kap. F/2

Harmadszorra a szél anyjához megy, akitől elkapja a harmadik po-gácsát és elmondja a tárgyak titkát. F/3+t

Másnap a legényt az öregasszonytól kapott ajándékok megvédik. G

Este a vasorrú bába fiánál keres menedéket. H/y

A fiatal ember vadászni jár a kutyáival. I/1

Másnap egyedül megy vadászni a vasorrú bába fiának tanácsára. I/4y

A vasorrú bába el akarja pusztítani, de a kutyák: Vasnáerősebb, Szélnéfutósabb, Kigondoló kutya megmentik. K/O

A fiatal ember hazaindul. Otthon még tart a lakodalom. M

Borbély Vera (a továbbiakban B. V.) meséjének epizódjai:

Egy fiatal ember huszonhárom éves korában megnősül, majd elviszik katonának. a

Megszomjazik, mikor hazaindul a katonaságból. A

Vizet csak úgy ihat, ha odaigéri azt, amiről nem tud, és otthon van. B

Az a bizonyos valami, nem tudni mi, húsz év múlva megy el érte. C

A férfi fia születésnapja előtt elmegy a paphoz tanácsért, aki három szentelt gyertyát ad neki. Q

A fiú a huszadik születésnapján menekülni kezd a vasorrú bába elől, s a pap ajándékának segítségével megmenekül. E/q

Bemenekül egy öregasszonyhoz, akitől, három pogácsát kap és egy arany vesszőt. Elmondja a tárgyak titkát is. F3+t

Bemenekült a vasorrú bábához. H

Kutyáit lezáratják a pincébe, amikor vadászni megy. I/4

Veszélyben a kutyái: Vasnáerősebb, Szélnéfutósabb, Kigondoló segítenek neki. K

Hazaindul. M

Ezek után írjuk fel a három mese szerkezeti sémáját úgy, hogy a mesét négy nagyobb egységre osszuk. Kiinduló szituáció (KS), menekülés (MN), kaland (KD), megoldás (MS).

B. M. meséje: (KS):ABCD; (MN):E/1 F/1 E2+i F/2 E/3+i F/3+t E/4 G; (KD):H I/1 I/2 I/3 KL; (MS):MNOP.

B. L. meséje: (KS):ABCQD; (MN):E/q F/1 F/2 F/3+t G; (KD):H I/1 I/3 K; (MS):M.

B. V. meséje: (KS):aABCQ; (MN):E/q F/3+t; (KD):H I/3 K; (MS):M.

A három mese szerkezete a kiinduló szituációban egyezik meg leginkább. Az apa meséje négy epizódra oszlik. A két újabb variációban megjelenik a tanácsadó (Q), B. L.-nél a koldus, B. V.-nél pedig a pap. A menekülés B. M. meséjében a leghosszabb. B. L.-nél ez kissé összezsongorodott öt epizódra, B. V.-nél ez mindössze kettő. B. M. meséjében szó szerint ismétli háromszor az öregasszonnyal való találkozást és a vasorrú bába kergetését. (Később még erre visszatérünk.) B. L. csak a találkozásokat mondja el részletesen, a menekülésnél megelégszik annyival: „Úgy is vót, rögge megin fölüt a lovára a fiatalembör, megin emönt.”

A kaland a népmese hármass szerkezetének megfelelően háromszor ismétlődik és egyre fokozódik B. M.-nél. B. L.-nél a megoldás az, hogy a fiatalember kétszer indul vadászni, másodsor nem viszi magával a kutyákat. B. V.-nél a viaskodás már teljesen elmarad, csak közli a kutyák győzelmét. A megoldásban B. L.-nél és B. V.-nél is elmarad a lelkek kiszabadítása, a kutyák elpusztítása és a vár elvarázsolása. B. L. csak sejteti a hős hazatérését.

Rendkívül érdekes, ha összevetjük B. M. és B. L. meséjének történelmi idejét. A Kálmány gyűjtötte variációban, mire a hős hazakeveredik kalandjaiból, annyira megöregszik, hogy felesége csak a gyűrűjéről ismeri meg. A mostani variációban ez az eseménysor csak addig tart, mint egy hosszabb falusi lakodalom. Ezért indokolt, hogy kimarad a gyűrűs epizód: „Mire hazakerült, ebbe belekerültek több évek, mán akkor az apja meg az anyja meg vót halva, csak a felesége egyedül élt. Mikor osztán beköszöntött, a felesége meg sé üsmerte... De a felesége nem hitte, hanem üneki vót aranygyűrűje, — bele vót a neve írva.”

B. L.-nél: „Akkó a fiatalembör hazamönt és megtanáta otthon, még mindig át a lakodalom. Várták, hogy majd mögyszabadul a vasorrú bábatu, hazamönjön és tovább tartson a lakodalom.”

Külön kell szólnunk a hős segítőtársáról. Az újabb variánsokban a kutyák pogácsából lesznek, nem almából, mint a korábbiakban. Megválnak a kutyák nevei is: mindkét mesemondó Szélnéfutósabb, Vasnáerősebb. Kigondoló kutyának nevezi a fiatalember segítőtársait. B. M. másik meséjében, a *Miklós és Örzsében* (BN 327 *Jancsi és Juliska*+BN 315 *Hütlen anya*+300 *Sárkányölő*+315 *Hütlen anya*) szerepel a fennebb említett három kutya. Ugyanezt a mesét B. V. is elmondta, a kutyák szerepét ebben a mesében átvették a hálás állatok. Valószínű, amikor B. M. családi körben mesélte az elemzett mesét, felcserélte a kutyák nevét, mert azok értelme ugyanaz: Világneheze, Világnagyhallója, Világlegfutósabbja.

A HÁROM MESEVARIÁNS STÍLUSA

Ortutay Gyula a drámaiságot tartja a magyar népköltészet fő jellemzőjének, ezt a jellegét pedig a párbeszéd adja.³ A kopácsi mesék elemzésekor Katona Imre megállapítja, hogy a mesei párbeszéd és az elbeszélés egyforma fontosságúak.⁴

Ebből a szempontból különösen érdekesnek bizonyul a mi három variánsunk. A jó mesemondónál, jelen esetben B. M.-nél a dialógus és az elbeszélés arányosan változik; természetesen összefügg ez a mese cselekményével. B. V. különösen kedveli a párbeszédes megoldásokat, többi meséjében is főleg ezek dominálnak. Dialógusban mondja el Kálmány és apja kapcsolatát is. Ugyanakkor B. L.-nél a párbeszéd és az elbeszélés is lerövidül. Sematikusan így ábrázolhatjuk a dialógus és az elbeszélés váltakozását:

B. M.-nél a KS:(ED), az MN:(DE)₃+E, a KD:(DE)₃, az MS:(Ed).

B. L.-nél a KS:(Ed+D), az MN: (D+e+d₂), a KD:(Ed) MS:(e).

B. V.-nél a KS:(EdD), az MN:(ED), a KD:(De), a MS: (e).

(D=dialógus; d=rövid dialógus; E=elbeszélés; e=rövid elbeszélés).

A mesei párbeszéd köztül érdemes megvizsgálni a mesei közhelyet, beköszöntővel kezdődőket. B. V.-nél és B. L.-nél ezek rövidebbek, azzal a különbséggel, hogy B. L. fokozatosan bővíti a beköszöntő formulát.

1. „No mi járta vagy, fiam?” „Jó estét, öreganyám! Menekszek, kerget a vasorrú bába.”

2. „Mi járta vagy, fiam?” „Jó estét, öreganyám! Járok-kelök, hajt a nyomorúság, kerget a vasorrú bába.”

3. „Jó estét, öreganyám!” „Jó estét, fiam! Jó, hogy öreganyádnak szóltottál, mert máskülömben bekaptalak volna.”

B. M. érdekes módon nem ismétli meg háromszor a beköszöntést, csak az első találkozásnál használja és a H epizód kezdeténél. Itt hasonló a beköszöntés, mint B. L.-nél a harmadik, csak azzal a különbséggel, hogy stilisztikai funkciója van a „Szerencséd, hogy öreganyádnak szólítottál” beköszöntőnek. Ezzel is jelzi a mese hallgatójának, hogy nem segítő, adományozó a mese új szereplője.

B. M. az epizódok háromszorosát jól kihasználja. A háromszori menekülést kétszer teljesen egyformán mondja el. (Lehet, hogy Kálmány stilizálása is közrejátszott ebben.)

B. L.-nél a háromszoros szerkesztés elve még megvan ugyan, de a menekülés tényére csak nagyon vázlatosan utal: »Úgy is vót, rögge megint felút a lóra a fiatalember, megin emönt. Másnap beesteledett, megin meglátott egy kis világosságot, odahajtott az öregasszonyhó. Hát oda is bekopogott.” A „megin« időhatározó és az »is« kötőszó használatával hangsúlyozza, hogy ugyanaz történik mind a három este, csak az öregasszonyok egyre idősebbek.

B. V. és B. L. nem él a mesei fokozás és a túlzás lehetőségével, emiatt előadásmódjuk sokkal szürkebb, mint édesapjuké, akinél a ló hétésszer futósabb lesz, ha a gazdája megtőrli a varázserejű zsebkendővel. (Funkcióbeli fontossága miatt ez mindkét mesemondónál megmarad.) B. M.-nél a ló olyan sebesen fut: „A kapu se nyílt ki, olyan sebösen mönt.” A mesei túlzást szép hasonlattal érzékelteti. Ugyanílyen a palotának a leírása: »A palota olyan szép vót, hogy se azelőtt, se azután olyat még nem látott.« A mesehős kutyái olyan hűségesek voltak gazdájukhoz, hogyha beszélni tudtak volna, megszólaltak volna. (Később ugyanezek a kutyák megszólalnak. Szép bizonyítéka ez a mese irreális és reális világának összefonódására.) A mesében a hideget úgy éri el, hogy a reális világból vett természeti képet idézi: „Olyan hideget érezünk, hogy a madár lefagy szálltában.”

Összegezve elmondhatjuk, hogy B. M. stílusa színesebb, kevésbé sietős, mint gyermekeié. Meséiből hiányoznak azok a klisémondatok, melyek B. V. és B. L. meséjében igen gyakoriak. Adódnak ezek a mondatok az élőbeszéd sajátosságából. Valószínű, hogy Kálmány megtisztította ezektől B. M. meséjét. Különösen gyakoriak ezek a mondatok B. V.-nél a kezdeti szituációban, megkönnyíti számára a cselekmény továbbvitelét (megnősít, evett egy lányt, emónt katonának, evített katonának). Ha ilyen szinonimákat alkalmaz, az nem is hat zavarólag. De amikor a mondat végét megismétli a másik mondat elején, akkor ez a stílus pongyolaságával jár. (Lehajút inni. Lehajút inni, valami megfogta az orrát.)

Az elemzett mesevariánsok jól bizonyítják a mesemondó és a közönség kölcsönös kapcsolatát. A *Vasfarkas-mese* elmondása alapján B. L.-t kellene a jobb mesemondónak tartani, hiszen meséje epizódokban gazdagabb, stílusa változatosabb, mint B. V.-é. Valójában ez nem így van, mert B. L. öt mesét mondott el mindössze, B. V. pedig háromszor annyit tud. A többi meséjében B. V. nem ennyire vázlatos, sokkal színesebben mondja el azokat. Nem kedveli az ilyen férfias történeteket. Igazán akkor van elemében, ha a mese hősei nők, testvérek és ezek szeretetéről szól. (Az *Orrfűről*: AaTh 311 *Kékszakkál*+AaTh 403 A *Gyöngysíró leány*, *Palkó és Endre*: AaTh 303 *Két egyforma testvér*, AaTh 300 *Sárkányölő*+AaTh 303.)

B. L. öt meséje közül három volt tündérmese, kettő pedig trufa. Állítólag tud még erotikus trufákat is, de azt csak férfiaknak hajlandó elmondani.

Crna Bara vagy ahogy ők nevezik: Cérna Bara lakói nem igénylik a mesemondást. B. V. apja tudományára igen büszke, de sajátját szegényli. Amikor ott voltam, arra kért, hogy ne mondjam el senkinek jövetelem célját. Ha valaki odavetődött hozzájuk, úgy mutatott be, mint rokon lányt. Ebből is következik, hogy a szűk családi körben elmondott mesék nem csiszolódtak. Már Kovács Ágnes megállapította, hogy a jó mese „többszöri elmondással alakul ki, amolyan megegyezésképpen a mesemondó és a hallgatóság között.”⁵

JEGYZETEK

1. Dr. Bori Imre: *Borbély Mihály*. Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei, III. évf. 7. szám, 13–16.
2. *Hagyományaink*. Az Újvidéken megjelenő koönyvsorozat a jugoszláviai magyarság szellemi múltját gyűjti össze. 1970-ben indult.
3. Ortutay Gyula — Kriza Ildikó: *Magyar népballadák*. Budapest, 1968. 85.
4. Katona Imre: *Sárkányölő ikertestvérek*. *Kopácsi népmesék*. Újvidék. 1972. 372.
5. Kovács Ágnes: *Kalotaszegi népmesék*. Budapest, 1944. 53.

Köszönetet mondok Katona Imrének, hogy Borbély Mihály meséinek kéziratot utószavát rendelkezésemre bocsátotta.

A férfi vasorrú bába (A)

Vót egyszer egy szabadságos katona — azelőtt a katonákat nem szállították, hanem gyalog köllött hazamönni, ez a szabadságos katona — gyalog mönt haza. Mikor mönt, odaért en nagy tóhon, nagyon elszomjadzott, mer meleg vót; odament a tóhon, belehajult és ivott. A Vasorrúbába pedig benne vót a vízben és elkapta az orrát; könyörgött a szabadságos katona, hogy eresse el az orrát; de nem tulta, hogy az ű orrát ki főgi! Asszongya: „Ha idadod, ami van a házná, amit nem tudsz!” Aztán az embör elszámolta mindönit, amit csak tudott, de semmi se vót, a Vasorrúbába mindig aszonta: „Nem az, nem az!” Mikor mán mindönt elszámolt, amit mögajálta: „Csak eresz el az orromat!” Asszongya: „Eleresztem, de azé hűsz év múlva mögyök el, amit most kértem.” Eleresztötte az orrát, többet nem szólt sömmit hozzá a Vasorrúbába. Mikor hazaért, akkor látta, hogy a feleséginek éppen most születtött egy kis fija. Az embör ezön nagyon szomorú lött, hogy mér ajálotta ű oda?! A felesége mindig kérdözgette: „Ugyan mér olyan szomorú kend, talán azé, hogy jobb szeretött kend katonának, mint ithun?!” De az embör mindég elfordította a beszédöt másra. Eccör asztán csak (nem) bírt a feleségitül maranni, mögmonta neki. Itt oszt az asszon is nagyon szomorú lött. Ahogy osztán a fíjuk nevelködött, kezdött a gyerök okosodni, látta, hogy az apja és az anyja nagyon szomorú, ű is kérdözgette: „Ugyan mér ojan szomorúk, mikor nincsenek utolsó szögénségbe: van önnivalójuk, van önnivalójuk!” De osztán az apja mögmondta a fíának, hogy mér olyan szomorú. Aszonta a gyerök: „Ö ödös-apám! Azé ne szomorkodjon kend! Ha mán úgy van, kend nem tulta, majd segítünk valahogy a bajon!”

Mikor a gyeröknek odaért az ideje, hogy hűszéves lösz, mög akarta az apja házásítani. Mög is házásodott. Mikor möntek az esküdöre, a legén a legelsőbb páripáját, azután a kocsit kötötte. Mikor kigyűttek a templombul az esküdőröl, akkor má ott várta a Vasorrúbába. Mikor ezt a legén möglátta, mögcsökolta a mönyasszonyát, föluggrott a lova hátára, elnyargalt; világnak hajtotta a Vasorrúbába. Mönt árkon-bokron körösztü. Eccör rásütétödött, messzirül. látszott egy kis

gyertyavilág, hogy csillámlik, igenyöst annak tartott. Mikor odaért, a kapu kinyílt előtte, mikor beért rajta, a kapu rögtön becsukódott, a Vasorrúbába pedig nem möhetött közel se a kis lakáshon.

Beköszönt: „Jó estét, aggyon Isten, öreganyám!” „Aggyon Isten, fíjam, neköd is. Hun jársz, hun kelsz, mikor még a szárnyas állat se járhat itten?” „Járok, kelök, hajt a nyomorúság! Odafért az apám még akkó, nem is tudta: vagyok-e a világon, vagy nem, és most az elől bujdosok.” „No fíjam! Hájá itt és pihenymög, majd röggel útnak indulhatsz, akkor ki löszö pihenve.” Röggel főkelt, ki volt pihenve és útnak indult. Adott neki az öregasszon: a Hódnak az anyja adott neki elsőbb egy almát, aszonta neki: „Hogy ha maj bajod lösz, e jó lösz segítségödre!” A zsebibe tötte, azután adott neki egy fehér zsebkendöt, hogy mikor a lova ki lösz fíradva: „Evel két oldalrül mögtörülöd, maj hécörte futósabb lösz, amijen most. Ne, adok egy pácát is, ha nem tanász (helyt) sehun se, ahun möghájá, evvel körülkerítöd magadat és ott rostél lösz körül, hogy oda sömmiféle gonosz közel se möhet hozzád.” Avval mögköszönte az öregasszonynak a jószágát, útnak indult.

Mikor möglátta a Vasorrúbába, hogy kigyün az öregasszonytül, mingyá elkezte hajtani. Hát annyira hajtotta, hogy mán azt látta, hogy utoléri. Akkor eszibe jutott, hogy az öregasszony milyön kendöt adott neki és mit mondott, hogy mit csináljon vele. Akkor kivötte és a lovát kétfelül mögtürülte és csakugyan még hétszerte futósabb lött a lova, mint vót. Akkor elhatta a Vasorrúbábát jó távol tüle. Mönt árkon-bokron körösztü, de mán mögén kezd ráestelödni, akkor lát messzirül egy kis gyertyavilágot, igenyöst annak tartott. Mikor odaért, a kapu kinyílt előtte, mikor beért rajta, a kapu rögtön becsukódott. A Vasorrúbába is mönt utána, a kapunak nekiszaladt, nagyot röndült a kapu. Az öregasszony lekiáltott: „Ereggy te, Sátán, a házamtul, mert ha kímék, vége az életödnék!” Itt osztán a Vasorrúbába el is távödzött a háztul, a fiatal embör pedig, mikor kipi-hente magát, útnak indult. Adott neki az öregasszony: a Napnak az anyja, elsőbb egy piros almát, aszonta neki: „Hogy ha bajod lösz, e jó lösz segítségödre!” A zsebibe tötte, osztán adott neki egy piros

zsebkendőt, hogy mikor a lova kifárad, kétoldalul törülje meg, akkor hétszörte futósabb lösz, mint miyen volt. Adott neki egy pácát is: „Evvél csinász várat, ha evvel körülkerítöd magadat, lösz egy vár.”

Möggköszönte az öregasszonynak a jó-ságát, útnak indult. Mikor möglátta a Vasorrúbába, hogy a fiatal embőr kigyűtt az öregasszonytul, mingyá elkezte hajtani. Annnyira hajtotta, hogy mán aszt láti, hogy utóéri, akkor az eszibe jutott, hogy az öregasszony miyen kendőt adott neki és mit mondott, hogy mit csináljon vele. Kivőtte a zsebibül a kendőt és a lovát kétfelül mögtörülte, csakugyan hétszörte futósabb lött a lova, mint vót. Akkor osztán elhatta a Vasorrúbábát jó távul. Mőnt árkon-bokron körösztü, mögén kezd ráestelődni, lát messzirül egy kis gyertyavilágot, igőnyöst annak tartott, ahogy csak bírt, nyargalt, mikor a kapu-hon ért, beugrott a kapun — mert még a kapu se nyílt ki, olyan sebesen mőnt. A Vasorrúbába nekiszalatt a kapunak, nagyott rendült a kapu. Az öregasszony lekiáltott: „Eregy, Sátán, a házamtul, mer ha kimék, vége az életődnek!” A Vasorrúbába oszt el si távozott háztul. A fiatal embőr itt is beköszönt szépen, jó is fogáda az öregasszony: a Szélinek az anyja. Az is adott neki almát, két kendőt, mög adott egy pálcát: „Ha evvel valamire rávágysz, osz monddod: lögyön ez palota, palotává válik. Ha rávágysz, oszt monddod: lögyön ez alma, almává válik és vihetöd magaddal!” Avval möggköszönte az öregasszonynak a jó-ságát, útnak indult. Kezd estelőnni, de nem lát sehun se sömmi világosságot se. Akkor leszállt a lovárul, avval az első pálcával kerekítött egy nagy karikát ennek a hejin, amőre kerekítött, olyan szép vasrostély és olyan erős lött, hogy oda sömmi gonosz közel se mőhetött. Annak a közepin kerekítött a harmadik pálcával egy kisebb karikát; ennek a helyin mög oljan szép palota lött, hogy se az előtt, se az után ojat még nem látott. Azután szép istállója jis lött, oda bekötötte a lovát, ű pedig bemőnt a szép palotába; ott látott egy asztalt mögterítve a legfinomabb étellel, ifállal. Övőtt, mikő megvacsorát, az asztal szépen magátul összecsucodott. Mikor bemőnt a másik szobába, ott mög egy nagyon szép nyílós vaságy vót vetve, ű oda lefekűtt, me nagyon el vót fáradva. Azt a három almát meg kirakta a zsebibül és ű úgy elaludt, hogy röggelig föl se ébrett.

Röggel, mikő fölébrett, abbul a három almából három szilid kutya lött;

mind a három olyan hű hozzá, hogy beszélnének, ha tunnának. Avval kimén az istállóba, elővette aszt a két kis zsebkendőt, avval pucolta meg a lovát. Akkor mindőnfélét rőndbe tött. Akkor vesszővel rávágott a kastélra, akit a szélinek az anyjátul kapott, a kastélbu nagyon szép piros alma itt. A kutják kívül maradtak, fölűtt a lovára, körülkerítette a rostélt, a rostél elműtt, útnak indult.

Mén mögén hetedhet orszag ellen, de a Vasorrúbába lesi, mikő indult ki a vasrostélbul, mögén elkezdi hajtani, hajtja, hajtja, annyira hajtja, hogy láttya, hogy a lova mögén kezd elfáradni, mögén kivőtte a két zsebkendőjít, törülgette a lovát vele. A lova ojan pihent vót, mintha kifutósabb lött, mint azelőtt vót: mēn árkon-bukron körösztü, eccőz csak kezd ráalkonyodni. Akkor láttya messzirül, nagyon kis gyertyavilág világít ki messzirül az erdőbül, igőnyöst annak tartott, a három kutya pedig szalad vele. Mikor oda-ért a kis házhon — az vót a Vasorrúbába anyjának a háza —, odaköszön: „Jó estét aggyon Isten, öreganyám!” „Aggyon Isten neköd is! Jó jártá, hogy úgy mondtad: öreganyám, másképp vége lött vóna az életődnek. Hun jársz, hun kelsz, mikor még a szárnyas állat se járhat itten?” „Járok, kelők, hajt a nyomorúság!” — mondja a fiatal embőr. — Odaigért az apám még akkor, nem is tutta: vagyok-e a világon vagy nem, és most az elő bujosok.” „No, jó van, gyere be, űj ide az asztalhoz!” A kutýája pedig, a Világneheze igőnyöst bemőnt, csak fekűtt az asztal alá. Asongya neki az öreg asszony: „Ó, fijam, hogy szívelőd mög a kutýát az asztal alatt, mé nem hajtod ki?” „Nem bánt senkit, hogy ez itt van!” Mert a Vasorrúbába bebűjt az asztal alá, míg ű odaki beszélgetött, a kutya pedig ráfekűtt, azé monta neki a Vasorrúbába öreganyja, hogy hajcsa ki, ottan az ű fija maj el biri földelni. De ű itt a kutýát csak nem hajtotta ki. Azután mikor az öreg ördögös vén assony mögvetőtte az ágyat, hogy fekűdjenek le, akkor a fija nagy nehezen kigyűtt az asztal alul és bebűjt az alá az ágy alá, amőlikbe a fiatal embőr fekűtt. Itt a Vasorrúbába mők se mözdulhatott a kutya alatt, nem bírta a fiatal embőrt elődeni. Avval az öregasszony kikűtte másnap adászni. Mikor ki-mőnt vadászni, a Vasorrúbába összebeszét az anyjánal, hogy a küszőb alá fekszik; de a kutya, amőre a gazdája mőnt, mindönűtt előtte mőnt, mikor hazaértek, igőnyösen ráfekűtt a küszőbre. Mikor möglátta a Vasorrúbába anyja, hogy ráfekűtt a küszőbre, ezön nagyon haragu-

dott, de nem mutatta azért a fijatal embörnek, csak azt mondta neki: „Mé nem hajtod, fiam, eszt a kutyát el a küszöbrü? Nem löhet tüle ki-bö járni!” „Ne félj tüle, nem bánt e sönkit, csak hágjon rá! Mit lustálkodik ottan.” Aszt az öregasszony elkészítötte a vacsorát, leültek az asztalhon önni, a kutya mög az asztal alá fekütt. Ezé az öregasszony roppant harakszik, de nem meri a fijatal embörnek mutatni, hogy hátha elmén innen, oszt nem birik kézre keríteni, csak asz mondta: „Ó, fijam! én nem tudom, te mijen embör löhetc, hogy ezt a kutyát mindég szeretöd úgy körülötöd?” Mógén mögágyalt, a kutya mögén az ágy alá fekütt, oszt mán mögén nem szerette, de nem szólt sömmit, csak magába monta: „Mögáj majd hónap, majd elbánok veled”.

Röggel mögén kikütte vadászni. Összebeszéltek a fijával, hogy eresszünk olyan hidegöt, hogy a madár léfaggyon szálltából. Azután eresztöttek olyan hidegöt, hogy a madár lefagyott szálltából. Mikor hideg lött, a fijatal embör sietötöd hazafelé; itt mög az Ördöngösvénasszony gyütött a konyha közepire egy nagy fatüzet és a Vasorrúbába abba belebújt, hogy ha gyün haza, igenyössen mén a tűzhön melegönni, oszt majd beleránti. Itten a kutya mög mindég a gazdája elött mönt, akkor is a kutya igenyöst mönt a konyhába és fekütt bele a tűzbe. Az öregasszony mögén ráripakszik a fijatal embörre: „Minek engedöd, hogy belefelegygyön a tűzbe mögén?” „Nem baj, ha süti az ódalát, maj kigyün, minek eresztött ken ijen hidegöt?” Az öregasszony mögén, mikor meglött a vacsora, mögágyalódott, a kutya mögén csak odafeküti az ágy alá, ezé az öregasszony nagyon haragudott. Itt a fijatal embör is észrevötte, hogy az öregasszony haraszik és valamibe sántikál. Másnap mögén aszonta: „Mönnyön ki vadászni és a kutyákat haggya itthun!” Elsöbb nem akarta itthun hanni, de az öregasszony addig beszélt, hogy csak itthun hatta a kutyájit. Mikor kimött vadászni, az Ördöngösvénasszony a fijával berekesztötték a kutyákat egy különös szobába 3 vasajtön körösztül.

Kimönt a Vasorrúbába a fijatal ember után, láttya a fijatal embör, hogy gyün a Vasorrúbába, de nincsenek kutyák, de nincsenek kint a vesszök se, itt osztán elkezte híni úket: „Világneheze, Világnagyhallója, Világlegfutósabbja, gyertök ide, mer bajom van!” Villágnagyhallója möghallotta, mihánt szólt a gazdája, aszongya ennek a kettönek: „Jaj! — aszongya —, a gazdánk bajba van, gye-

rünk hama, de hogy mönnyünk ki”? Itt oszt a Világneheze nekidütt az ajtónak és az ajtó kidült félfástul; osztán nekiszalatt a másik ajtónak, az is kidült félfástul, nekiszalatt a harmadiknak is, az is kipattant, osztán a Világlegfutósabbja mingyá ott termött. Ahogy a gazdájuk fönn vót egy fán — fára mönekült a Vasorrúbába elül —, mikor fömönt, a Vasorrúbába düttötte ki a fát vele, a kutya mög ekezte csipkogni, így oszt a Vasorrúbába nem birt dögzöni a fával, hogy kidücce. Akkor hamarosan odaért a Világnagyhallója, ez is elkezte hátáru harabálni; ez alatt az üdö alatt odaerközött a Világneheze is. Nekimöntek háromon, háromféle szaggatták.

Így szabadult meg a Vasorrúbátul, akkor tútta mög, hogy az Ördöngösvénasszony a Vasorrúbának annya; mikor bemönt, a kutyakkal szétszödette az annyát is, ü pedig körülözött az Öregasszony lakásába, mert vót benne 99 szoba. Vótak ojan szobák, hogy teli vót arannyal, a másik mög ezüsttel, a harmadik gyémánttal! A kilencvenkilencedik szobába, mikor bemönt, ott pedig azok a lelkök vótak, akiket a Vasorrúbába elrabolt; azok a lelkök vótak kilencvenkilencen, azok minnyájan azon könyörögtek, hogy éressze ki úket szabadon! Szabadon eresztötte. Az öregasszony várát végivágta a pácával, abbul is ety kis piros alma lött, a zsebibe tötte, főnyergölte a lovát, útnak indult hazafelé. Mire hazakerült, ebbe belekerültek több évek, mán akkor az apja mög az annya mög vót halva, csak a felesége égyedül élt. Mikor osztán beköszönt, a felesége mög se ümerte, aszongya a feleséginek, hogy kaphatna-e itten szállást? „En szállást athatnék, elférne, mer magam vagyok! Azé nem athatok szállást, mer az uramul elmarattam még akkor, mikor mögeskütem és én azüta mindég az uramat gyászolom.” „Nö, ha aszt gyászolod, ne gyászold tovább, mert itthun vagyok!” De a felesége nem hitte, hanem úneki vót aranygyürüje, bele vót a neve írva; akkor aszt monta: „Ha engöm nem ismeröd-e eszt a gyürüt, vagy valamikor láttad-e? Az asszony, amint ránözött a gyürüre, majd félhalva vót örömbé, egymás nyakába borútak, úgy csókolták egymást. Ezután a kutyák odamöntek a gazdájukhon: „Nö, édös gazdánk, mink mögmöntöttünk mindön bajtul idájig, és möncs mög minket az örörökös elátkozástul, födejél el bennünket, mer ha te el nem födelsz, kéntelenök vagyunk mink tégödöt elfödelni!” Ez alatt az üdö alatt a fijatal embörnek a háza nagyon össze-

rombolódott, míg ű odajárt, a házat is mög köllött csinálni. A kutyákat asztán efödélte és elásta. Kívötte a szép piros almát a zsebibül, azt a vesszővel mög-vákta és nagyon szép kastél lott belüle, abba möntek osztán lakni, most is ott élinek, ha mög nem haltak.

Gyüjtötte: Kálmány Lajos 1913-ban.

Megjelent 1915-ben, a *Hagyományok* második kötében.

Férfi vasorrú bába (B)

Hol vót, hol nem vót, vót egyszer egy embör. Emönt katonának, de nem tudta, hogy lesz kisbabája. Kitejt az esztendő, gyün haza. Nagyön szomjus vót. Odaért egy patakhó, lehajolt inni. Lehajult inni, de valami mögfogta az orrát. Azt mondja, hogy: „Ereszd el az orrom!” Akkor az a valami azt mondta: „Eleresztem az orrod, úgy, hogy ha idadod azt, ami a házba van. Húsz év múlva mék el azé, amit te idadsz és nem tudod, hogy otthon van a házná.” A katona megígérte, hogy odaadja neki, húsz év múlva mönnyön el érte.

Hát mikó hazaér a katona, szétnéz, láti fia van. De mikó még emönt katonának, nem vót, nem tudta, hogy van és ű odaígérte a vasorrú bábának, mer a vasorrú bába mögfogta az orrát a patakba. Hát így akkó elhallgatott a fiatalembör, nem szót senkinek semmit, de az idő teltek-múltak, és az idő mán húsz év felé járt, mikor a gyerök mög akart nösülni. Azt mondta az apjának: „Mos mán itt van a húsz esztendő, ű mögnösül.” Keresett is magának menyasszonyt, el is vötte. Ki is vót tűzve az esküvő napja, de az esküvő napja éppen akkorra esett, amikor a húsz esztendő lejárt, hogy majd gyün az a valaki, az a vasorrú bába a gyeröké. Hát búsút az embör, hát mit csináljanak, de nem mondta mög senkinek se. Ahogy búsút, járkált, tanákozott egy öreg koldussal. Kérdezi a koldus: „Mér búsul, bácsi?” Azt mondja: „Búsulok, odaígértem, amit nem tudtam, hogy van a házamnál, a fiamat, egy vasorrú bábának, aki a vízbe mögfogta az orromat és nem eresztötte addig el, míg meg nem ígértem neki, odadom neki húsz év múlva. Nem tudtam, hogy van, és elgyütt az idő, mögnösült és most lösz az esküvő, azon a napon, amikor napon letelik a húsz esztendő.” Akkor azt mondta neki az öreg koldus, hogy kössenek egy lovat a kocsi után, amikorön ül a menyasszony mög a völegény. És mikó bemönnek a

templomba, mögeskünek és mikó kigyünnek, akkó gyün a vasorrú bába, hogy elvigye a legényt. Akkó a legény üjjön föl a lóra, nyargaljon, mönnyön, amerre tud, möneküljön, mer a vasárrú bába elviszi, és adott neki egy zsebkendőt, hogyha a ló izzad, e lösz fáradvá, közeleg a vasorrú bába, hogy mögbiri fogni, utó biri érne, akkó csak türüje mög a lovának a nyakát avva a zsebkendőve, akkor megin még hétszerte futósabb lösz, mint amilyen vót. És így bír maj emönekülni a vasorrú bába elül. Így is történt. Mikor bemöntek a temploba esküvőre, mögesküdtek, kigyüttek a templombu, láti, csakugyan közeleg a vasorrú bába. Akkor a fiatal embör fölüt a lóra, oszt enyargat, otthagytá a feleségit. Nyargat, nyargat, hetedhét ország ellen nyargat éjjel-nappal. A ló, amikor fáradt lött, akkó a fiatal embör mindig mögtürügette a zsebkendőve az állat nyakát. Es a lova minding mögült erővel nyargat tovább. De utójára mán eccó csak ráestelődött a fiatal emberre, nagyon messzirül möglátott csillogni egy kis világosságót. Oda mén, bekopogtat, kinéz egy idős anyóka, kérdezi: „No mi járatba vagy, fiam?” Azt mondja: „Jó estét, öreganyám! Menekszek, kerget a vasorrú bába. Mög akar fogni, adjon éjjeli szállást.” „No jó van, fiam — azt mondja —, adok szállást, én a napnak az anyja vagyok. De a vasorrú bába nem bír begyünni. Te is röggelig möghátsz, majd rögge elmész!”

No az öregasszony regge főköttöte a fiatal embert, mos má möhet, adott neki egy pogácsát, és azt mondta neki: „Ne, fiam, ez a pogácsa, tödd a tarisznyába és ezt a pogácsát mög ne ödd! Csak mindig lögyön a pogácsa a tarisznyába.” Úgy is vót, rögge megin fölüt a lóra a fiatal embör, megin emönt. Másnap beestelődött. Megin möglátott egy kis világosságót, odahajtott az öregasszonyhó, bekopogtatott. Hát kigyün egy összetöppörödött anyóka. Kérdezi: „Mi járatba vagy?” „Jó estét, öreganyám! Járok-kelök, hajt a nyomorúság, kerget a vasorrú bába”. „No nem baj, fiam, gyere bö! Itt maj éjszaka mögszállatsz, ide a vasorrú bába nem bír bejönni. „No rögge adott neki az öregasszony egy pogácsát. Azt mondja: „No, fiam, ezt a pogácsát ne ödd mög! Ez azt mondja — még szükségöd löhet rá.” No emönt a fiatal embör megint. Harmadnap este megin rásütödött. Megin möglát az erdőbe messzirül egy kis világosságót és oda nyargat. Hát oda is bekopogtatott, az meg a szél anyja vót. Azt mondja: „Jó estét, öreganyám!” Azt mondja: „Jó estét, fiam! Jó, hogy öreg-

anyádnak szólítottá, mer máskülönbem
hamm, bekaplak mingyárt." No mögijedt
a legény. „No ne ijedjé mög! Gyere be,
én a szélnek az anyja vagyok. Ide a vas-
orrú bába nem bír bejönni." Osz akkó
is röggelg mögégyszakázott. Akkor rögge
az is adott egy pogácsát mög egy vesz-
szót. No azt mondja: „Fiam, itt van, mos
mán van három pogácsád. Ezt a három
pogácsát ne ödd mög, amit kaptá. Hanem
itt van ez a vessző, ha elfáradsz, nem
bírsz tovább mönni a vasorrú bába elü,
akkó szálly le a lovadrú, csinálj egy kört,
abbú olyan kúvár keletközik, hogy oda
nem bír a vasorrú bába bemönni. Ezt,
amit kaptá, rakd ki a zsebedbú, legyints
rájuk, ebbó három kutya lösz. Egynek
Vasnáerősebb a neve, a másiknak Szélné-
futósabb, a harmadiknak Kigondoló ku-
tya, ez a három kutyanak a három neve.
És mikó újra el akarsz mönni valahova,
akkó megin elvátoznák pogácsává, bele-
töszöd a tarisznyába és emész velük.

Úgy is történt. Hát eccó mögy a le-
gény, mögy. De sehun egy kis világosság,
sehun egy kis valahova, hogy lehúzódjon
éjszakára. Eszibe jutott a vessző, elővette.
Csinát egy kört ele, hát abbú a körbú
olyan kúvár lött, hogy oda nem tudott a
vasorrú bába bejutni. Akkó kírakta a po-
gácsákat a zsebibú, és a három pogácsa
elvátózdott három kutyává. Így járta a
fiatal embör sokáig az erdő. De haza se
möhett, mert a vasorrú bába mindig
kergette. Hát ahogy mönt, eccó möglátott
egy kis világosságot. Eccó möglátott egy
kis világosságot, bekopogtatott. Hát ott
egy fiatal embör vót benn a várba.
Mondja ott a fiatal embörnek, mi járta
van. Űtet kergeti a vasorrú bába. Az meg
éppen a vasorrú bábának a fia vót. És
ott kért szállást. Akkó ez mögörrüt, hogy
most jó helre mönt be a legény, a fiatal
embör, éppen úhozzájuk be köllött menni.
De a vasorrú bába nem mert mutatkozni.
Ű csak úgy hazamönt, oszt elbújt.

A legény ott tartózkodott több ideig.
No másnap kimént a legény vadászni. Ki-
vitte a három kutyát is vele. Este, mikó
hazagyútt, azt mondja neki az a másík:
„Hallod, ne vidd ki ezöket a kutyákat,
mer nem tudsz túllük vadat lúni. Ezektü
a kutyáktü a vadak megijednek és emö-
nekünek. És nem bírsz hozni sose sem-
miféle vadat." Mert az anyja mindig föl-
okosította, mit mondjon a fiatal embör-
nek. Akkor mit csináljon a kutyákkal,
mit? Maradjanak itthon? Hanem csukja
be a kutyákat a pincébe, fének túle. Et-
tül a veszedelmes kutyáktü. No másnap
kimönt a fiatal embör megint vadászni. A
kutyákat bezárta a pincébe. No osztán

ejárt az idő, délfele vót már, eccör mén
a vasorrú bába. Hát möglátta a fiatal
embör: itt a vasorrú bába. Főmászott
egy magos fára. Onnan majd nem bír
elérni a vasorrú bába. No osztán eszibe
jutott a fiatal embörnek a kutyájai. Ekez-
dött kiabálni: „Vasnáerősebb, Szélnéfu-
tósabb, Kigondoló kutyáim, gyertök elő!"
Hát a kutyák möghallották a pincébe. A
Kigondoló kutya leghamarabb észrevette,
hogy a gazdája biztosan bajba van. És
figyelmeztette amazokat és mondta nekik:
„Hallgassatok csak!" Nos, a kutyák fi-
gyeltek. Möghallotta mind a három kutya
a gazdája kiabálását. Akkó a Vasnáerő-
sebb nekifekütt az ajtónak, oszt az ajtó
körtört, az a vasajtó. Akkor a Szélnéfu-
tósabb leghamarabb odaért. És akkor ekez-
de csipködni a vasorrú bábát. Oszt főtár-
tótassa, hogy ne bírja a legényt a fárú
lehúzni. No akko, mikó odaért a Vasná-
erősebb is, ez ráfeküdt a vasorrú bábára.
Akkó szépen a fiatal embör legyütt a fá-
rú, hazamönt. És mikó hazamönt, mögta-
náta otthon a vasorrú bábának a fiát. És
akkó szétszaggatták, ahány darabja vót,
annyi darabra szakították. A vasorrú bá-
bát pedig mögfogták és gyújtottak egy
nagy tüzet és abba beledobták. Ott elé-
gették. Akkó a fiatal embör hazamönt.
És még otthon még mindig át a lakoda-
lom. Várták, hogy majd ha mögszabadul
a vasorrú bábátü, hazamönjön, és tovább
tartson a lakodalom.

Eddig vót, meddig vót. A mesének
vége vót. Aki nem hiszi, járjon utána.

Adatközlő: Borbély Lajos, 1918, Vrbica
(Egyházaskér).

Gyűjtő: Beszedes Valéria, Crna Bara (Fe-
ketető), 1974. február 14-én.

Férfi vasorrú bába (C)

Hol vót, hol nem vót, hetedhét orszá-
gon túl vót egy vár. Ott élt egy asszony
mög egy embör. Hát az embör, mikó hu-
szonhárom éves vót, mögnösüt, evett egy
lánt. Hét hónapig éltek együtt. De nem
tudta, hogy a feleségének lesz kisbabája.
Emönt katonának, evitték katonának. Ki-
telt az esztendő, gyün haza. De nagyon
szomjúsz vót, odaért egy patakhó, lehajút
inni. Lehajút inni, valami mögfogta az or-
rát. Azt mondja:

— Ereszd e az orrom!

— Eleresztem az orrod úgy, hogy mög-
ajáloed azt, ami a házba van, hogy nek-
köm adod.

Hát gondoskodott az embör, mi van
a házba.

— De ezé a tárgyé húsz év múva mék e.

No azt mondja az embör: „Mindönre gondót, de arra nem gondót, hogy a feleséginek születött fiúgyeröke.” Hazament hát, látta, hogy van kisababa. No azt mondja a feleséginek:

— Eladtam a gyerökömet, de húsz év múva gyünek csak e érte.

Örüt az ember, telt-múlt az év, halatt is, eccö húszéves vót. De emönt vele valahova paphó a gyerök is mög az embör is, és azt monta a papnak: Mikó gyütt a katonaságtú haza, ű nem tutta, hogy a feleséginek fiúgyerök születik. És ű nagyon szomjas vót és a patakba lehajút inni, valammi mögfogta az orrát. És az azt monta: „Azt add ide, amit nem tudsz, hogy van a házba.” Hát azt mondja, mögajáltam, de azt monta, húsz év múlva gyün érte.

— Hát jó van, idehallgasson, adok magának három szál gyertyát, és ezt a három szál gyertyát mögszentölöm, mög egy skatula gyufát. És akármi gyün, űl a lovon, ha kergeti azt a gyerököt, akkö avva a gyertyáva bekeríti, avva a szentöt gyertyáva, möggyüti a három szál gyertyát a szentöt gyufáva, oda nem bír bemönni.

Ügy is öt. Mikó a huszadik nap elérkezött, hát kimönt oda hozzá a vasorrú bába. Fölüt a lóra, a ló mög vót szentöve, három szál szentöt gyertya, fölüt a lóra, és mén. De mán annyira kifáradt, hogy a vasorrú bába utóérte. Akkö leugrott a lórú, a gyertyáva körükerekítötte, a három szál gyertyát möggyüjtötte. Osz benn vót, oszt a vasorrú bábának nem vót hatalma bemönni. Mikó mögpihent, a zsebendöve a lovak fülit mögtürülte. Mögcsapkotta a gyertyát, tovább mönt. Bemönt, addig nyargat, benyargat egy házhö.

— Jó napot aggyon isten, öreganyám!

— Aggyon isten, fiam! Mi járatba vagy?

— Járok-kelök, öreganyám, hajt a vasorrú bába.

— Semmi, fiam, nesze ez a három pogácsa, tödd a zsebödbe, ez három kutya: Vasnáerösebb, Szélnébesebb, Kigondoló

kutya. Ez a zsebedbe van, itt van ez az aranyvessző, evve rávágsz, akkö evátódzik kuttyájé.

Ügy is vót. Mönt, mönt, mönt, heted-hét országon túl nyargat. Hát hova nyargat be, a vasorrú bábának az édes anyjáhö. Bemén oda.

— Agy isten, öreganyám!

— Aggyon isten, édes fiam, mi járatba van?

— Hát öreganyám, a vasorrú bába zavar.

— Akkö jó helyt vagy, fiam, nem bánt senki.

Kivötte a három pogácsát, ráütött az aranyvesszőve, három kutya lött beülé.

— Hát ide figyej, édös fiam, te ide befeksző az ágyra, én ide fekszők a küszöbre, a vasorrú bába ide nem gyühet be. Hanem a kuttyákat lezárod a pincébe!

No lezárták a kuttyákat, de vasajtök vótak. De hazaért ám a vasorrú bába. Há most má jó helyt van. No eccö ekezdí mondani: Veszélybe vót. Hazagyütt a Vasorrú bábának a fia, látta ű, hogy hun van.

— Szélnéfutósabb, Vasnáerösebb, Kigondoló kuttyáim, gyertök elő!

Azt mondja a vasorrú bábának az anyya:

— Kiabáhatsz annak.

— Szélnéfutósabb, Vasnáerösebb, Kigondoló kuttyáim, gyertök elő!

Azt mondja a Kigondoló kutya:

— Veszélybe van a gazdánk.

No a Vasnáerösebb nekídüt az ajtónak, kilükte. Szélnéfutósabb odanyargat.

— Vasnáerösebb. Kigondoló kuttyáim!

Ügyhogy hát az öreg vasorrú bábát szétszakították, beledobták a tűzbe, mögégött. Mind a kettö, az öregasszony is, mög a fia is. Oszt hazamönt a fia az apjáhö. Hát még élnek most is, ha mög nem haltak.

Adatközlö: Ambrus Jözsefné Borbély Vera (1916), Vrbica (Egyházaskér).

Gyüjtö: Beszédes Valéria, Crna Bara (Feketetö), 1974. február 13-án.